

ՎԱՐԴ ԵՒ ՍՈՒԱԿ

Շար. (*)

— 0 0 —

Ը.

Փուշը, սաստիկ բարկանալով, քուռը կտրեց հկառ վարդին դուռը կեցաւ, վրէժխնդիր ըլլալու համար եթէ Սոխակը այն կողմերուն մօտենար :

Սիրտանէջ Սոխակը, ինչպէս վերեւ ըսինք, թաղուհւոյն շնորհքին վստահելով, համարձակեցաւ պալատին մօտեւորիկ յուսալով որ միջոց մը կը գտնէ վարդին գեղարայլ դէմքը տեսնելու : Իսկ արհեստագործ անխիղճ Փուշը յանկարծ տեղէն ցատկելով՝ նիզակն անոր լանջը վիսեց հւ. զայն ի մահ վիրաւորելով՝ այնտեղէն փախչելու ստիպեց :

Յետոյ, թագուհւոյն մօտ գնաց ու ըսաւ. «Տիրո՛ւնի, զու մեծութիւնդ տեղեկու թիւն չունի. ուղբամերկ գժուձ սրիկայ մը, հնարքով մը եւ թոյլտուութեամբը անհրաւատարիմ Նոճի-Բարապետին՝ վարդաւանը մօտ ըլլալով, գիշերն ի բուն գոռալով դռնիւղով քաղաքացիներն անհանգիստ կ'ընէ, եւ ինչ որ աւելի անպատեհ է, զու անուշովդ սիրոյ երգեր յօրինելով կ'եղանակէ միշտ եւ կը պանծայ իբր թէ զու պայծառախալ ղէմքդ սիրահարուած է, որով ըլլոր լողողներուն միտքը կը պղտորէ, եւ կարծողներ իսկ կան թէ զու հաւանութեամբդ կը շարժի այսպէս : Արդ եթէ իմ տէր թագաւորս՝ զու հայրդ՝ իմանայ այս բանը, ի՞նչ պատասխան պիտի տամ, ես որ իր կողմէ պահպանեմ եւ զինչորի կարգուած եմ այսպիսիներու համար, որպէսզի արատ մը չգայ զու անքիժ անուշիկ : Ուստի սուրբ բարձրացնելով հալածեցի զանի. բայց չմեղեցիք՝ առանց զու հրամանիդ. հիմա՛ եթէ կ'ուզեմ՝ հրամայէ՛ որ երկթմա պանանեմ զինքը ։»

Թագուհին չափազանց բարկացաւ եւ ըսաւ. «Ի՞նչ անգթութիւն եւ ի՞նչ բարբարոսութիւն է որ քեկէ կը լսեմ. ո՛րք տեսնուած ու լսուած է որ օտարական հիւր մը՝ քաղաք մը պպատանաւելու ատեն՝ թագաւորի մը հովանաւորութեան տակ, առանց դատաստանի քննութեան զանի անիրաւաբար խուլառնին. ի՞նչ մեղք գործեց որ կը համարձակեք զինքը վիրա-

ւորել եւ հալածել, եթէ իմ անուշովս սիրոյ երգեր ու գովեստներ յօրինելով քաղցրանուագ եղանակով կ'երգէ, ի՞նչ է ասոր մէջ անոր յանձնադր, կամ ասով ի՞նչ արատ կուգայ իմ անուշիւս, Չէ՞ մի որ աշխարհիս սկիզբէն մինչեւ վերջը՝ հասարակութեան բնական օրէնք է գովելին գովել, պարսաւելին պարսաւել եւ սիրելին սիրել : Միթէ մէկը արեգակին պայծառութիւնն ու գեղեցկութիւնը գովաբանելով եւ լոյսին ծագումնը սիրողաբար փափաքելով մե՞ղք գործած կ'ըլլայ, կամ ասօ՞թ մը կուգայ արեգակին, եւ կա՞մ անոր անուշին արա՞տ կը բերուի Գեղի ընի՞մ, շատ նախանձոտ ու անիրաւ մէկն եւս գուռ, որ այդ չարք գործեր ես. գնա՛ ուրեմն ինչ տղով, եւ սպեղանի դնելով անոր վէրքը ապաքինէ, եւ ա՛լ արգելք մի՛ ըլլար իմ վարդարանիս մէջ անոր ազատ պտրտելուն ու դուարձանաւուն, ու ա՛լ ոչ ոք թող համարձակի զանի խուլառնիկն եւ նեղել :

Թ.

Դշխոյին այս խօսքերէն Փուշը սաստիկ զխաբելով գնաց թագաւորին, ամբաստանեց եւ ըսաւ.

«Տէ՛ր արքայ, զու մեծութեանդ հրամանով ծտադ զինակիր եւ պահապան կարգուեցաւ զու թագուհի աղջկանդ պալատին դուռը, որպէսզի օտամբակ մէկը չգայ եւ ցոփութիւն մը գործելով իմ թագուհւոյս պայծառ անուշին արատ մը չընէ, Բայց ահա քանի մը օրէ ի վեր, ուղբամերկ գժուձ ստանակ մը՝ հարստութիւն զիգելու հողը մէկզի դրած, եւ դռնապանին մեղկութեամբը կերպով մը վարդարանին մէջ մուտք գործելով, մեծ թագուհւոյն անուշով զանազան սիրոյ երգեր կը յօրինէ, գիշերն ի բուն բարձրադաղակ ձայնով վարդարանը կը զղրդէ եւ կը պարծենայ թէ թագուհւոյն սիրահարած է. եւ այս խօսքերուն վրայ ամիսքը երկմտած՝ բամբասանքի չլուռնչեցելով իրարու ակամջը կը լեցնեն : Այս եղեցի թիւնն իմանալով, բարկութեամբ լեցուած, սրիկան դաքի գտայ, հալածեցի եւ վիրաւորեցի՝ բայց ոչ մահացու կերպով. յետոյ թագուհւոյն դիմեցի եւ իշածն իմացուցի, հրաման խնդրելով զանի սպանելու, բայց ահ, փոխանակ ինձմէ գո՛ւ ըլլալու, զայրացայ յանդիմանեց զիս եւ ներհակը հրաբամայեց :

(*) Տես «Առաջիկա», 1898—99, Ա. տարեշրջան, թիւ 1, 2, 3, 4, 5—6, 7, 8 :

«Ուստի եկայ ջու մեծութեանդ եւ կ'աղա-
չեմ ներողամիտ ըլլաւ իմ համարձակութեանս
որ կարճատեւ խօսքով մը զեղի բռնմ թէ քու
թագուհի թուստդ այլ եւս նոյն ամփոփեալ
կոկոնը չէ՝ ինչպէս երբ զանի գահը բազմե-
ցուցիր․ այլ հիմա անոր ղէմքն ու երեսը
բացուած են , եւ ինքը կ'ընակի զդուստրը-
նեքու հաճոյքին , եւ կը թոյլատրէ որ վստահ
ու համարձակ սիրոյ երգեր եղանակին եւ
պարծենան իբր թէ թագուհին կը սիրեն , Նս
յայտնի ակնեհեւ կը տեսնեմ թէ անոր այս
թոյլտուութեամբը , կամ ուղիւր ըսելով՝ ա-
նոր հաւանութեամբը , քիչ ժամանակէն Վար-
դարանը պիտի լեցուի գոնեկեկ եւ սխլաբոր սի-
րահարներով , Այս պատճառով , իմ պարտակա-
նութիւնս կատարելու համար , ամէն բան ի Լա-
ցուցի , որպէսզի ջու աղու թիւնդ չբարկանայ
իմծի թէ՝ ինչո՞ւ կ'անուխէն լուր չտուիր »

Խոհեմ թագաւորը այս լսելով , հասկացաւ ա-
նոր բանասրկու քսութիւնը , եւ ուզելով
խնայելի փորձով գործը թագուհիէն ստուգել ,
Փուշին ըսաւ . «Ո՛ր է հիմա այդ սխլաբոր »

Փուշը պատասխանեց . «Ապահով եմ որ տա-
կաւի եւ արդարանքին մէջն է , վստահ ա՛յ յնչափ
սիրահարած է թագուհւոյն եւ ա՛յնչափ անոր
ապաւնեամ , որ ոչ թէ ձեռնով ու ապաւնալի-
քով , այլ եւ մահառիթ տանք անքնեցող ալ
մէկը չի կրնար գինքը անոր սէրէն ու հովա-
նաւորութիւնէն բաժնիլ , եւ չիմ գրտեր ինչո՞ւ »

Այն ատեն , Թագաւորը հրամայեց իր որ-
սորդներուն որ երթան վարժ լարին եւ զանի
ողջ ու անվնաս որսալով իրեն բերեն :

Որսորդները զացին , վարժը լարեցին եւ
ընդհզէին հուստեր տանելով կը սպասէին որ
ողորմելի Սոխակը որոգայթին մէջ ինչայ : Եւ
այն խնդը , որ այն մէկ զանիօրը լուռ անցու-
ցած է , ու վէրքերը քիչ մը բուժուած ըլլա-
լով՝ առողջողով վարդաբանին մէջ կը շրջէր ,
իբր ընդհզէնի հատերը տեսաւ , մօտեցաւ փորը
կշտացնելու , բայց զգուշութիւն չընելով՝
որսորդներուն որոգայթը ինկաւ , որոնք զանի
ընկելով թագաւորին տարին , եւ անի վրայ ինչ
զանկեալ բանտարկել երկաթէ վանդակին մէջ ,
մինչեւ որ թագուհւոյն բերնէն եղելութիւնը
իմանալով , դատաստան եւ հատուցում բնէ :

Նմանապէս , թագուհին ալ , վերանստու ըլ-
լալով Փուշին քսութեանը եւ Սոխակին բան-
տարկութեանը , չստանդուեցաւ , եւ պատմեմ ժա-
մու մը կը սպասէր որ իր արքայ հօրը հետ
խօսի եւ դատաստանով յայտնէ Սոխակին
անմեղու Սխլը եւ Փուշին վրէժը լուծէ :

Ժ .

Բայց ըստ որում աշխարհիս իրերը չըջա-
թաւալ անխնեքու պէս անկայուն են եւ փո-
փոխական ու լուսնին ներքեւ գտնուած ամէն
բան , բազմատեսակ փորձութեանց ենթակայ ,
միշտ պատրաստ կարծես կը սպասեն յեղա-
կարծ կայծակի մը ժամանումին , այդ օրերը
յանկարծակի անհնարին վիշտ ու նեղութիւն
եկաւ ի վաւ Վարդարան քաղաքին վրայ , վեր
ի վայր տապալեց վայելչութիւնն ու անդոր-
րութիւնը քաղաքին ու անոր բնակիչներուն :

Վասնզի չըջակալքը գտնուող ամառուան
թագաւորը , Յուլիս-Կայսրը , Վարդարանին
զեղեցեղութիւնն ու վայելչութիւնը իմանալով ,
նախանձը շարժած՝ հնոցի պէս եռաց , եւ հրա-
մայեց իր Արփի-Լուսաւոր սպարապետին որ
պատասխատուի եւ օպառազիտուի հրատապ զէն-
քերով եւ յարձակի Վարդարան քաղաքին
վրայ , եւ հնոյ ճարակ ապալով այրէ եւ տոյրէ
զամենքը , եւ ջերմութեան մէջ ձգելով զանոր
պապակեցնել , եւ վարդարանը անապատ դար-
ձնէ՝ ինչպէս հնձուած արտ մը , կամ ինչպէս
զաշտ մը խորշակէն տօթացած :

Յուլիս-Կայսրը հրամանին համամատ , Արփի
մեծ սպարապետը հրահանքին ղէնքերով լու-
սաւոր սպարապետեցաւ , եւ իր յատուկ օթա-
բանէն՝ այրեցեալ գօտիին կողմէն՝ եկաւ յար-
ձակեցաւ Վարդարանին վրայ եւ սկսաւ իր
ցնդուղներուն հրացանութեամբը զամենքը
ջեռուցանելով պապակեցնել , որուն զօրեղ
տապէն արթնի ողկոյզներուն երեսները սեւ-
ցան , եւ տանձերն ու ծիրանները զեղնազոյն
ներկուցեցան , կետանները արիւնեքանդ եղան ,
եւ բալերը մզտացան , ըսյսեքուն կանանու-
թիւնը խորշապեցաւ , եւ մանկանասակ իրաւ-
բողոք տուններուն բազմութիւնները թրաւ-
մեկով մարեցան . Գարուն-Թագաւորը ջնանց
դիմադրել անոր , եւ իր զօրականներն ու ղո-
րապետները՝ ինչպէս զեանքն ու աղբիւրները՝
ժողովէ , եւ զատ զատ տեղուանք լեցուց իր
բազմութիւ մարտականներն՝ ինչպէս ցօղի եւ
անձրեւէ չիթերը , եւ սառնատեսակ վուրերը
սպառազինելով կը յորդորէր զանոնք որ սա-
ղարդապաճոյճ ճուռկ-Զօրականներն ու ճրփ-
ներանդ ծաղկաթիթիթ Բոյս-Գործակալները զու-
վայեցները Արփիին ջերմութեանը ղէմ պա-
սեքազմ մղեն :

Բայց չկրցաւ դիմանալ , վասնզի ան կ'այ-
րէր ու կը տոյրէր բոլոր իր ղէմը ելլողները :

Եւ բաւական զօրապետներ : որ՝ ինչպէս զե-տեղը՝ մատուակի ոստիորակ գէնքերը կը մա-տուցանէին , ամենքն ալ փախուստի ճամբան բռնելով զօրոյշի շման կը հալածուէին :

Եւ ոմանք ցամբած առուներու պէս կը մնանէին , եւ ծաղկառեսակ զօրակալներէն եւ կանաչասաղարղ տասնապետներէն ոմանք ալ ծարաւէն նուաղած զետեղը կ'իշխային : Իսկ քաղաքին բնակիչները սաստիկ նեղութենէն քրտնքրէ ծովու մէջ կ'ընկղմէին : Գարուն-թաղաւորը իր Վարդ-Անթառած աղջկը առաւ եւ անհետացաւ խոյս տուաւ Վարդարանէն , եւ ոչ ոք կրցաւ իրտաւթ թէ ուր գնաց եւ ապաստանեցաւ : Իսկ լուսաւոր Արփին , Յուլիս կայսեր սպարապետը , զանի մը օր ալ կանգ առնելով , եւ Վարդարանը բաւական խոշտան-գեւէ յետոյ , քաղքին բնակիչներուն մնացորդը տապի ու տազնապի մէջ ձգելով , դարձաւ իր ճամբան շարունակեց :

ԺԱ .

Աշուն-Դուքը որ ինքնիշխան կը բնակէր Եւրպայի մասին՝ Արեւմուտքի եւ Հիւսիսի աշխարհին մէջտեղը , Վարդարանին այս պա-տանանները իմանալով , եւ անգիկանալով թէ Գարուն-թաղաւորը փախած ու Արփի սպարա-պետը դարձած քացած էր , յարմար ժամանակ նկատեց տիրել անիշխան երկրին , հանեց իր Տեղեւաթափ սպարապետը , որ ճարտար ու հանճարեղ մարդ մըն էր , եւ անոր պատուե-րեց որ հետը բազմատեսակ պարէն առնէ դա-նաղան մրգեղէն , ուտելիք եւ ըմպելիք . եւ ժողովելով իր բաղ-ձաթիւ երկահնչիւն հովերը , խաբւոյ զօրականներ եւ զօրապետներ , գնաց տիրել Վարդարան քաղաքին , ուր նախ ճար-տար առատաձենու թխամբ , կեղծուպատիր սի-րով ու քաղցրութեամբ գնաց բնակիչներուն սիրտը որսալ եւ յետոյ հնարաղիտութեամբ ամենքը մերկացնել ու կողոպտել եւ զգուշ ու պատրաստ կենալ որ եթէ աւելի զօրաւոր թագաւոր մը յարձակի՝ իր անձը ճողոպրել կարենայ :

Տեղեւաթափ սպարապետը Աշուն-Դքսէն այս պատուէրը առնելով եւ իր տերօջը խոր-հրդերին համեմատ իր ըլոր պատրաստութիւն-ները տեսնելով հանդարտութեամբ գնաց Վար-դարան քաղաքը մտաւ . եւ իր խափշիկ զօրա-պետներուն հրամայեց որ նախ քաղցրահնչ-լիւն խօսքերով ամենքը համոզելով ամբոխը

տաքութեան պապակուսէն զովացնեն , եւ յետոյ մրգեղէն ուտելիքի եւ խմելիքի պարէն-ներուն բեռները բանալով քաղաքացիներուն շտեմարաններն ու մատանները լեցուց եւ այս հնարքով անոնց սիրտը շահեցաւ :

Այնուհետեւ սկսաւ ձեռքը սաղարդախիտ հա-րուստներուն վրայ գնել եւ կամաց կամաց զանոնք մերկացուց եւ կողոպտեց :

Եւ որպէսզի քաղաքին բնակիչներուն մէջ տրտունջ բարձրանայ , Վարդարանին փողոց-ներն ու յատակները ոսկիով կը զարդարէր բնակիչները զբաղեցնելու համար , եւ երբ ամենքը մերկացուց , զօրքերուն հրաման տուաւ որ գիշերները ամբողջ սառնաշուռչ երգերու եղանակներով խօշտանգեն եւ սար-սափեցնեն որպէսզի ապստամբութիւն մը հանել չխորհին , բայց ցորեկը թոյլատրեն եւ շող-քորթին որպէսզի զբօսանքներու մէջ մտքեր-նին զբաղէ :

Եւ այս եղանակով , ամբողջ ժողովուրդը գի-շերը տունը մնալով կը զբօսնէին , եւ ցորեկը գիշերային խնջոյքներուն պատրաստութեանը հետամուտ կ'ըլլային :

Արդ , այսպիսի հնարքներով Տեղեւաթափ Աստուծոյ ժողովուրդը իրեն ընտելացնելով , մերթ քաղաքապարու թխամբ եւ մերթ խըս-տութեամբ վարուելով անոր հետ՝ Վարդարանն անշքացեալ քաղաքին կը տիրէր :

ՉԱՎԱՐԻԱ ՄԱՐԳԱՐ ԽՈՅԷՆՏ ԵՐԵՒԱՆԸ

(Շարունակելի)

Պ . ՊէՆԷԼԵԱՆ Ի ԲԱՐԻԶ

Պ . Պէնէլեան , ծանօթ հայ գերասանապետը , Բարիդ կը գտնուի ամէն մը ի վեր : Եկած է միջոցներ հայթայթելու որպէսզի յառաջիկայ տարի , Յուցահանգէսի միջոցին , Ձուխանահի Վէպլէպիքին Հորհորը ներկայացնէ Բարիդ , հայ գերասաններու խումբով մը : Նիւթը թըր-քական կեանքէն , բայց զործը , թէ՛ իբրեւ լիպրէթ թիւ (հեղինակութիւն Նարեկան գերա-նանին) թէ՛ իբրեւ երաժշտութիւն , արդիւնք